

La **pantanada** de Tous

Un drama de vint anys

Des que, la nit del 20 d'octubre del 1982, la comarca de la Ribera, al País Valencià, va rebre l'assot de la pantanada de Tous, a la devastació de l'aigua se li va afegir un llarg calvari judicial per determinar la responsabilitat del trencament de la presa. Ara, tot i que amb diferent intensitat, els aiguats a Castelldefels, Gavà i l'aeroport de Barcelona, al Baix Llobregat, han tornat a posar sobre la taula la qüestió de les infraestructures.

Les hores més llargues

El 1982 és un any que molt poca gent de la Ribera oblidarà. A la tarda del 20 d'octubre, la presa de Tous cedia a la pressió de l'aigua i devastava tot el que trobava en el seu camí cap al mar. Desenes de milers de persones van viure amb incredulitat i espant les hores més llargues de la seva vida.

Aigü va dir l'hora exacta en què havia sentit cruixir la presa: la foscor era gairebé absoluta, l'aigua havia començat a sobreixir i, a les 19.13 hores, els murs de Tous van cedir. Era el dia 20 d'octubre del 1982, la fatídica data que ha quedat gravada en la memòria col·lectiva de tota una comarca. Perquè la Ribera havia de trigar molt a recuperar-se del desastre. Si és que mai no ho va fer.

No hi havia hagut manera d'afluïxar la pressió de l'aigua que contenia la presa de Tous i que hi continuava arribant en enormes quantitats. Ja feia hores que s'anunciava el desastre: les comportes, d'obertura elèctrica, s'havien quedat sense fluid des de les tres del matí; el grup electrogen de substitució no va arribar fins que ja va ser massa tard; el mecanisme manual tampoc no va funcionar. A les 5 de la tarda, l'aigua va començar a passar per sobre del mur. El foc té aturador, que l'aigua no, fa la dita, i els milions de metres cúbics emprisonats a Tous, sense sortida possible, es van convertir en una impressionant onada d'aigües vermelles que van traspasar la barrera, fent miques la contenció d'un embassament de base ja polèmica.

Qui aleshores era el governador civil de València, José María Fernández del Río, havia declarat, aquella matinada: "La presa no ha rebentat. Simplement és que, en depassar les aigües la seva cota màxima, l'avinguda ha llimat la part superior de l'embassament. Però això no té res a veure amb la riuada." De fet, no va admetre la possibilitat que la presa de Tous s'hagués trencat "o deteriorat" fins cap a les tres del matí. Aleshores ja hi havia desenes de milers de persones afectades per la pantanada. I Sumacàrcer, Antella, Cotes, Càrcer,

Alcàntera, Gavarda, Beneixida, Castelló de la Ribera, Alberic, Massalavés, Benimuslem, Carcaixent, Alzira, Guadassuar, Algemesí, Polinyà, Albalat de la Ribera, Sollana o Riola ja feia unes quantes hores que havien vist els seus carrers negats com mai. Però la informació oficial no va ser, precisament, un aspecte gaire brillant, durant aquelles llargues hores.

Fugir de l'aigua. No era, ni de bon tros, la primera vegada que aquelles terres s'havien d'enfrontar al poder de l'aigua desbocada. El Xúquer no és l'únic riu de la zona amb tendència a la inundació i l'octubre marca l'època crítica. Però el que va passar aquell dia 20 ben poc tenia a veure amb les riuades; ni amb les més devastadores.

Al matí ja hi havia hagut alguns pobles inundats. Els rius Sallent i Xúquer sortien de mare i submergien camps i carrers. Les pluges els havien enfurit: a Énguera (Canal de Navarrés), per exemple, entre les 20 hores del dia 19 i les 16 del 20 van caure 546 litres per metre quadrat. Una riuada sempre és cosa seriosa, però ningú, a les poblacions que s'interposaven entre el pantà i el mar, no es podia imaginar el que havia de venir. Allò era diferent. A mesura que avançava la tarda, la preocupació es va anar estenent als nuclis més propers a la presa. Sumacàrcer, el primer de tots, va ser evacuat a les sis de la tarda. A les 19.30 l'aigua arribava, en alguns dels seus carrers, fins als vuit metres d'alçada.

Més avall, amb megàfons i tocs de campana, alguns ajuntaments havien avisat, al migdia, del perill de riuada. Però la ràdio no informava de res que pogués semblar especialment alarmant, les crides a la calma que arribaven del

Algunes imatges de la devastació. Durant la pantanada, cadascú es va refugiar on va poder, fins i tot el bestiar. Dalt, un dels carrers d'Alzira, el dia 21. Al costat, la laboriosa tasca de neteja en una de les cases de Gavarda; aquest poble va ser posteriorment reconstruït dalt d'un turó, però part dels seus habitants es van negar a traslladar-s'hi i van continuar vivint a l'antic emplaçament.

Govern Civil es repetien amb insistència i fins i tot hi va haver qui s'acostava al riu per veure'n la crescuda.

Les informacions oficials, de fet, transmises per ràdio, van ser de seguida assenyalades com a causa que el desastre agafés tanta gent per sorpresa. Per a Alzira, amb 40.000 habitants, a les sis de la tarda només hi havia l'avís de "mantenir-se alerta". Després es va tallar el llum, el telèfon i les comunicacions terrestres. No eren les vuit del vespre, quan l'aigua del pantà començava a arribar a la capital de la Ribera Alta, que molts dels veïns van decidir no esperar una ordre d'evacuació que no arribava: agafaven família i mantes i pujaven a la muntanya. Allà, les cases es van omplir de gent, els cotxes que hi havien pogut arribar servien de refugi i la majoria havia de passar la nit al ras. La indignació s'anava estenent a mesura que passaven les hores: "Són uns criminals. Això no es fa, avisar quan ja està mitja ciutat nega-

da per l'aigua", resumia un veí pocs dies després.

Es potser per tant de desempar com hi va haver, aquells dies, que encara avui, en recordar-los, es fa especial insistència en el paper que van representar els radioaficionats: sense dormir, mantenint com podien els equips en marxa —a base de generadors allà on ja no hi havia corrent elèctric—, van possibilitar mínimament l'intercanvi d'informació o, fins i tot, l'arribada als pobles incomunicats dels equips de protecció civil, a qui ells explicaven el camí. Perquè, si d'una banda s'avisava d'evacuació algunes poblacions situades en punts més alts que les aigües del pantà (com ara Rotglà o Xàtiva) molts pobles amb risc d'inundació no van constar en cap avís oficial: és el cas de Beneixida, per exemple, que seria devastada pel pantà, Càrcer, Benimuslem o Carcaixent, una població de més de 20.000 habitants que ni tan sols no es va incloure a la llista dels nuclis

que havien d'estar en alerta i que durant dos dies va viure oblidada del món. Alguns dels seus habitants, que vivien en plantes baixes, es van salvar *in extremis* fent forats al sostre. D'altres no se'n van sortir.

A mesura que avançava la pantanada, les escenes es repetien arreu: buidar les plantes baixes, primer; col·locar a les portes les preceptives posts protectores que sempre es tenen preparades per si de cas; fugir, després, si es pot, si arriba l'avís, amb cotxe, a peu, com sigui. L'aigua va aplegar a un Algemesí a les fosques cap a les deu de la nit. I el cruïment de les portes, el terrabastall dels cotxes arrossegats per l'aigua, els crits de socors, el corrent que entra a les cases i s'ho emporta tot van deixar marcada la ciutat. L'autopista València-Alacant, a més, alçada entre dos i quatre metres d'altura, va actuar de mur de contenció just passat Algemesí i hi va provocar l'embassament de les aigües.

Leopoldo Calvo Sotelo, aleshores president del Govern espanyol, en la seva visita a Riola (esquerra). A la dreta, dues imatges del dolor que es va concentrar en aquells dies a la Ribera.

CARLES FRANCESC / EL TEMPS

I després, el fang. “L’embassament de Tous ha deixat de ser un risc”, declarava, el dia 21, el ministre espanyol d’Obres Públiques i Urbanisme.

No és difícil imaginar com devia tranquil·litzar, aquesta sortida, els milers de persones que tenien les cases, els camps, els llocs de treball destrossats, les que encara estaven incomunicades, sense llum ni aigua potable, les que no tenien manera de posar-se en contacte amb ningú per saber-ne o fer-los arribar noves. En tot cas, els dies que van seguir van acarar tothom amb la desolació que havia deixat l’aigua al seu pas. I amb els morts. Encara ara és difícil aclarir exactament quantes persones va matar la pantanada. Oficialment, es parla de vuit morts –o de nou–, als quals cal sumar-los trenta defuncions més que, durant els mesos següents, van estar directament relacionades amb els fets (per malaltia o suïcidi).

Aleshores arribaren les caravanes amb llet i mitjons, pa, mantes i gots de plàstic i, sovint, la seva distribució en-

cara feia més penosa la situació dels damnificats: les llarguíssimes cues entre el fang i la runa no eren el millor remei per a la desesperació. De tota manera, la gent de la Ribera es va centrar, de seguida que va poder, en la feina. Calia treure la runa, desfer-se dels coscos de milers d’animals morts, netejar, esbandir aquella capa de fang líquid que no semblava disposada a deixar-los descansar. Calia ocupar-se en qualsevol cosa que els evités evocar el que acabaven de viure. Però el plor sorgia encara amb massa facilitat: només calia que es trobessin dues persones que no s’havien vist de feia tres dies; com esteu? I l’emoció feia impossible cap resposta. Als carrers, mentrestant, gent treballant o d’altra caminant d’esma, com perduda, entre els mobles apilats, les andròmines, el fang.

De seguida hi van arribar les visites. A més, en cosa d’una setmana hi havia d’haver les eleccions estatals i tots els partits van acostar els seus candidats “a la zona afectada”. “*Es la hora de estar*

con vosotros”, sortia de la boca d’un Manuel Fraga estampat en un anunci al diari per anunciar visita, amb tots els membres de la candidatura. I Santiago Carrillo, amb una caravana de cotxes tot terreny; i els reis d’Espanya, després; i el papa de Roma, Joan Pau II. A Benimuslem, però, les autoritats no hi van anar. “I ja ens hauria agradat de vore-los la cara”, exclamaven després els veïns d’aquest poble que la ràdio donava per evacuat quan tenia els habitants enfilats a les teulades: “Pel que es veu, només existim per als inspectors d’Hisenda.”

Cinc anys després de la pantanada, Enric Sòria escrivia en aquest mateix setmanari: “Als pobles afectats, la gent s’encén o plora quan se’n recorda.” Ara n’han passat vint i queda la impotència, una sensació d’injustícia no reparada, un ample cansament que encara nua la gola i que, precisament perquè perdura, encara impressiona més.

Núria Cadenas